PRÒLEG

Més enllà de l'abisme

JORGE RAMOS TOLOSA

Si només es poguera llegir un acadèmic jueu israelià sobre Palestina-Israel, hauria de ser Ilan Pappé. Conegut i reconegut arreu del món sobretot des de la publicació del seu llibre *The Ethnic Cleansing of Palestine* (2006), és autor de més d'una vintena de llibres. Pappé va ser un dels anomenats «nous historiadors» o «historiadors revisionistes» israelians a partir de les dècades de 1980 i 1990. Benny Morris, Avi Shlaim, Pappé mateix i altres acadèmics –sempre homes, això sí– que van ser considerats historiadors israelians nous o revisionistes no van conformar conscientment un grup ni partien de paràmetres acadèmics ni epistemològics homogenis. Van començar publicant per separat i freqüentment en anglès, cosa que en va afavorir la difusió. Des d'aleshores, en les seues investigacions van començar a qüestionar de manera més o menys deliberada el relat històric oficial sionista-israelià, hegemònic també al Nord Global.

Fins aleshores, la historiografia oficial israeliana havia elaborat una narrativa històrica antitètica a la palestina que havia estat fonamental per a la invenció de la identitat nacional, com diria Shlomo Sand, i per a les fonts de legitimitat de l'Estat d'Israel. Aquesta història sionista-israeliana era difosa i celebrada ininterrompudament,

mentre que, en el sentit conceptual treballat per Nancy Fraser, el «reconeixement» de la palestina era negat sistemàticament. En això, per a Edward W. Said, el sionisme i els seus defensors i defensores van buscar i han buscat «esborrar els palestins de paraula i obra» perquè un dels fonaments sionistes-israelians ha estat la negació de Palestina i dels seus habitants nadius i nadiues no jueus.

Pappé va ser un representant destacat de la historiografia revisionista israeliana, la qual va implicar un terratrèmol en la historiografia sobre Palestina-Israel. Va tenir una gran influència en la revisió dels mites fundacionals israelians en general i de 1948 en particular, en els debats acadèmics i polítics, en la relació de la societat jueva israeliana amb el seu passat, en l'anomenat «procés de pau» de la dècada de 1990 i en les relacions israelianopalestines. Des de l'arribada de la historiografia revisionista israeliana, la discussió pública al voltant dels principals episodis històrics de Palestina-Israel ha estat especialment intensa en l'esfera internacional i ha traspassat múltiples fronteres físiques i simbòliques.

No obstant això, en aquest fenomen historiogràfic hi ha un element fonamental de colonialitat del saber. Tot i que els historiadors revisionistes israelians van consultar i incorporar a les seues investigacions material desclassificat d'arxiu inèdit, l'«Altre» palestí i àrab feia dècades que oferia testimonis orals, escrits i gràfics, a banda d'anàlisis acadèmiques i productes culturals, sobre el que havia passat en la seua història recent. Aquest ingent i variat material havia estat menyspreat o ignorat durant dècades no només en la societat jueva israeliana, sinó també a l'Atlàntic Nord. Des dels seus exilis, diferents persones palestines i àrabs també van intentar construir un relat històric a partir de l'arribada del sionisme, que en nombroses ocasions se centrava en la Nakba del 1948 i les seues conseqüències. Els primers que hi van publicar van ser Constantine Zurayk, Arif al-Arif o Walid Khalidi.

Tanmateix, aquesta tasca va ser molt difícil. La major part del poble palestí, expulsat, dispersat i refugiat per la neteja ètnica de Palestina de la Nakba del 1948 i de la Naksa del 1967, no va disposar de centres de documentació estatals, arxius o museus estables que

pogueren servir per a construir i difondre massivament el seu relat. El que més s'hi podia assemblar, el Palestine Research Centre de l'Organització per a l'Alliberament de Palestina, va ser destruït per l'exèrcit israelià a Beirut el 1982. Tot açò sense oblidar pràctiques colonials memoricides anteriors, com la destrucció el 1958 d'uns 27.000 llibres de propietat palestina per la seua «inutilitat» o perquè comportaven una «amenaça per a l'Estat», segons les autoritats israelianes. Com va explicar Nur Masalha, el poble palestí tampoc no va poder comptar amb cap política pública educativa o de memòria col·lectiva rellevant feta des d'institucions pròpies ni amb mecanismes per produir i reproduir unes versions hegemòniques de la seua història i de la seua identitat col·lectiva més enllà de les expressions de resistència popular. A més, universitats palestines no només han estat assaltades i tancades temporalment, com la Universitat de Birzeit entre el 1988 i el 1992; fins i tot han estat bombardejades, com la Universitat Islàmica de Gaza l'estiu del 2014 i com totes les universitats de la Franja de Gaza des de la tardor del 2023, en el que s'ha anomenat un «culturicidi», «epistemicidi» i «escolasticidi» inseparable del genocidi contra el poble palestí iniciat la tardor del 2023.

Siga com vulga, el context de les dècades de 1980 i 1990 va permetre que Pappé i la resta dels historiadors revisionistes israelians aconseguiren esquerdar la narrativa històrica sionista-israeliana predominant, i van fer visibles alguns tabús i van difondre relats propers als punts de vista palestins. Això va suposar un preu molt alt per a Pappé, com va relatar en un dels seus llibres menys coneguts, *Les démons de la Nakbah: Les libertés fondamentales dans l'université israélienne* (2004). Per defensar acadèmicament una investigació històrica sobre la massacre de Tantura (que, per cert, va ser reconeguda pels seus perpetradors en la pel·lícula documental israeliana *Tantura*, doblada al català i estrenada el 2023 per Sense Ficció de TV3), l'autor d'*Israel a l'abisme* va ser marginat en el seu lloc de treball, la Universitat de Haifa. Posteriorment, va ser declarat persona *non grata* en la seua pròpia institució acadèmica i va rebre unes amenaces de mort que van fer que haguera d'exiliar-se al Regne Unit. Per la

seua banda, i encara que Benny Morris va patir un gir neosionista durant els primers anys del segle xxi, Avi Shlaim, i sobretot, Pappé mateix, van continuar aprofundint en la investigació de la història contemporània palestina des del paradigma del colonialisme d'assentament, el marc clau desenvolupat durant les últimes dècades per entendre Palestina-Israel.

El cas és que, en el llibre *Israel a l'abisme*, Pappé mostra no només una extraordinària capacitat descriptiva i sintètica, sinó sobretot analítica. L'historiador pot transmetre com pocs què és rellevant en l'esdevenir històric i, de vegades, aconsegueix il·luminar dimensions interpretatives fonamentals que moltes persones no arriben a tindre en compte. Pappé explica que la idea del llibre va sorgir abans d'octubre del 2023 per una doble raó. En primer lloc, per sembrar esperança, com escriuria el poeta Mahmoud Darwish. I, en segon lloc, per la realitat mateixa, atès que no deixaven de créixer les divisions internes i les insalvables contradiccions estructurals de la societat jueva israeliana. Unes desavinences que l'historiador explica al capítol dos d'aquest llibre («Escletxes fatals i el col·lapse del sionisme») entre el que ell anomena l'Estat d'Israel (sionisme laic) contra l'estat de Judea (sionisme religiós). Aquest últim cas compta amb els cada vegada més poderosos, radicalitzats i messiànics colons i els seus partits, que no només formen part del govern de Netanyahu que va arribar al poder l'any 2022, sinó que aconsegueixen desplaçar i imposar els seus marcs d'ultradreta al gabinet i a la societat jueva israeliana. Entre ells, es troba el líder del Partit Nacional Religiós-Sionisme Religiós i ministre de Finances, Bezalel Smotrich, el qual es va enorgullir públicament el gener del 2023 de ser un «feixista homòfob». No pot oblidar-se que els enfrontaments entre els dos bàndols que Pappé explica magistralment en *Israel a l'abisme* han provocat múltiples episodis de violència física intracomunitària, han fet caure governs i han comportat que mitjans de comunicació i enquestes d'opinió pública parlen del temor a una guerra civil interna.

A més, si a açò li afegim el genocidi iniciat a finals del 2023, aquest historiador defensa que «la fi d'Israel sembla que ja ha començat». No és una perspectiva determinista ni de cap futuròleg. Tampoc és

una postura política; és un procés històric en marxa. Encara que no arribe als grans mitjans del Nord Global, segons Pappé és una realitat que ja va començar fins i tot abans de la tardor del 2023; en especial per l'esmentada escletxa dins de la societat jueva israeliana, pel «suport sense precedents a la causa palestina arreu del món», perquè cada vegada menys persones jueves d'arreu del món s'identifiquen amb el sionisme o pels greus problemes econòmics i institucionals israelians. També pel fracàs absolut de qualsevol «acord de pau» lligat al «cadàver pudent» que representa la «solució» dels dos estats. Precisament, la proposta colonial dels dos estats es pot considerar una fórmula de salvació històrica del sionisme, i així ho van entendre líders del sionisme laborista. La seua clara inviabilitat sembla que només pot abocar a dos escenaris. D'una banda, a l'intent de permanència *sine die* –sense dubte improbable– d'un règim de colonialisme d'assentament, d'apartheid, de neteja ètnica i de genocidi contra el poble palestí; de l'altra, a l'escenari –més probable, encara que no sabem ni com ni quan, com subratlla Pappé– de la fi del règim sionista.

Eixes contradiccions i eixe abisme d'Israel, com tantes persones palestines han explicat els últims anys en el Ramallah Congress on the Decolonization of Palestine del 2025 o en els escrits de les intel·lectuals palestines Noura Erakat, Yara Hawari o Lana Tatour, és un procés de descolonització que significa el desmantellament del règim colonial i dels privilegis dels colons. I com en tants altres exemples històrics del Sud Global, la lluita per la descolonització ja va començar quan va començar la colonització d'assentament sionista a finals del segle XIX i a principis del segle XX. Aleshores, persones llauradores palestines, incloent-hi dones, ja van protestar contra les colònies sionistes de recent creació. També s'escrivien cartes als periòdics àrabs, es creaven comitès, es cursaven peticions a les autoritats otomanes, es fundaven diaris com *Al-Karmil* i *Filastin* o s'organitzaven campanyes com la de 1910, que va cridar al boicot als béns i comerços de la comunitat colonitzadora. Algunes de les primeres organitzacions socials des de l'inici de la colonització d'assentament sionista van estar conformades només per dones palestines

musulmanes i cristianes, com la Societat Ortodoxa d'Ajuda, reunida per primera vegada el 1903 a Acre.

A Palestina, persones musulmanes, cristianes, jueves i d'altres minories havien cohabitat durant més d'un mil·lenni, com explica Pappé citant Ussama Makdisi en l'apartat d'aquest llibre «Les alternatives». També és destacable com l'autor d'*Israel a l'abisme* analitza el recorregut d'organitzacions palestines i altres de solidàries amb Palestina i proposa fórmules de convergència per al futur. Així mateix, són molt valuoses les seues aportacions dels capítols cinc i sis sobre l'aplicabilitat del més sagrat dels drets palestins, el dret al retorn de la població palestina refugiada, i del futur de les colònies de Cisjordània. L'objectiu palestí, abans i ara, era i és el retorn i la descolonització, i que totes les persones, siguen musulmanes, cristianes, jueves o d'altres minories, pogueren i puguen viure entre el riu i la mar amb els mateixos drets. Com va escriure Frantz Fanon, la descolonització «constitueix, des del primer moment, la reivindicació mínima del colonitzat» i «la necessitat d'aquest canvi existeix […] en la consciència i en la vida dels homes i dones colonitzats». Al mateix temps, no es pot eludir que «és igualment viscuda en la forma d'un futur aterridor en la consciència» dels colons. Vora segle i mig després de l'establiment de la primera colònia sionista a la Palestina otomana, el procés de descolonització continua escrivint-se a les pàgines de la història.

D'altra banda, cal tindre en compte que Pappé també assenyala en aquest llibre que «Israel i Palestina no són els únics estats o països que afronten un futur incert». Només cal mirar països veïns com el Líban o Síria, o altres del sud-oest asiàtic com l'Iran. En efecte, la guerra imperialista i il·legal iniciada pel tàndem Israel-EUA el 28 de febrer de 2026 amb els bombardejos i les massacres a l'Iran, juntament amb l'extensió del genocidi al Líban, obren un nou escenari, que pot marcar un punt d'inflexió en el llarg declivi del poder unipolar nord-americà. Israel ha arrossegat els Estats Units fins aquesta agressió després de molts anys de pressió, però l'Iran té un gran poder cientificotècnic i fa dècades que es prepara per a aquest atac. El «no a la guerra» torna a cridar-se en carrers de tot el

món i el cistell de consum s'encareix cada vegada més. Per la seua banda, la resposta a l'agressió d'Israel-EUA –no només iraniana, sinó també de les seues guerrilles aliades al Líban, Síria i l'Iraq– ha suposat que els primers dies hagen estat desastrosos per a les bases militars nord-americanes en la regió i les petromonarquies vassalles del poder anglosaxó.

Igualment, Israel, com tot règim de colonialisme d'assentament, es basa a proporcionar estabilitat, seguretat i prosperitat als seus colons i a les seues inversions capitalistes. Tanmateix, des del genocidi perpetrat a partir de la tardor del 2023, i més encara des de la Guerra dels Dotze Dies del 2025 i la Guerra del 2026, Israel viu una inestabilitat, una inseguretat i una manca de prosperitat que fa que nombroses empreses –en gran part per les campanyes de BDS– i colons abandonen el territori. I això pot fer insostenible el règim sionista. Encara que aquest llibre es va escriure abans d'aquesta nova fase del 2026, una de les lliçons que es pot extraure d'*Israel a l'abisme* és que els processos de descolonització i les lluites contra l'imperialisme són summament sacrificades i prolongades per als pobles del Sud Global. No obstant això, els exemples contemporanis d'Algèria, Angola, Haití, Sud-àfrica o el Vietnam demostren que les lluites d'alliberament poden derrotar imperis i règims colonials.

Una de les més grans virtuts de Pappé en aquest llibre és tindre la capacitat de reflexionar sobre l'espai d'experiència, l'horitzó d'expectativa i el camí cap a un futur millor més enllà de l'horror immediat. L'únic genocidi retransmès en directe, el millor documentat audiovisualment per les seues víctimes i pels seus criminals i el que pitjor parla de l'Atlàntic Nord per la seua complicitat. Però aquest genocidi també té una altra cara; el de l'esperança i el de l'episodi més gran de solidaritat internacionalista des de la Guerra Civil Espanyola, almenys en aquesta vora de la Mediterrània. Mai hi havia hagut tantes manifestacions, concentracions ni campanyes de boicot a Israel com les coordinades per la RESCOP a l'Estat espanyol –i protagonitzades per la Coalició Prou Complicitat amb Israel a Catalunya i per BDS País Valencià al territori valencià– com les que hi ha hagut des de finals del 2023. Mai hi havia hagut

tants grups locals, actes culturals i xerrades en solidaritat amb el poble palestí, mai tantes xarxes com Educació amb Palestina, Xarxa Universitària per Palestina, les acampades per Palestina, personal sanitari amb Palestina, artistes amb Palestina, Eurovisió, la Global Sumud Flotilla, l'autoorganització popular de La Vuelta 2025… Pot estar arribant el «moment sud-africà» del règim sionista, en el sentit de les dificultats internes i del formidable moviment global antiapartheid que va precedir la caiguda d'aquell règim a principis de la dècada de 1990. Mentrestant, a la Franja de Gaza i a tot Palestina no han deixat de practicar el *sumud*; no han deixat de practicar el suport mutu ni d'enfortir els llaços comunitaris, de conrear la terra, d'apostar per l'educació, ni han deixat d'escriure en les parets de les ruïnes de Gaza «We will rebuild it». En definitiva, no han deixat d'ensenyar vida cada dia, com diria Rafeef Ziadah. A banda, Palestina s'ha erigit en la causa de la humanitat i la indignació popular contra el genocidi s'ha convertit en una escola de ciutadania i de militància de persones joves i no tan joves que mai no podran oblidar.

En definitiva, Pappé té el mèrit de reflexionar des del rigor i l'experiència, però també des de l'esperança i la solidaritat: «Aquest llibre està escrit amb la convicció que qualsevol contribució a aquesta discussió ha d'estar fonamentada en l'esperança d'un futur millor per a tots els que viuen al territori històric de Palestina». En aquest sentit, l'últim capítol d'*Israel a l'abisme* («Palestina post-Israel, maig de 2048») i el breu epíleg posterior («Recorregut per la Nova Palestina, 2049») són especialment suggeridors, originals i emocionants. Molt emocionants.

Pot ser que siga el llibre més complet de Pappé; una obra incandescent sobre el passat, el present i el futur que pretén «revolucionar el nostre pensament sobre què hem de fer». Un llibre especialment necessari, arrelat a la història palestina mateixa, per imaginar i construir col·lectivament un horitzó d'esperança, transformació i alliberament.